

ПЪТНИЧЕСКИЯТ ВОДЕН ТРАНСПОРТ КАТО СУБЕКТ НА КРУИЗНОТО КОРАБОПЛАВАНЕ

Евгения Крижановска

e.krizhanovska@nvna.eu

**ВВМУ Н.Й.Ванцаров
Варна, ул. „Васил Друмев“ 73
БЪЛГАРИЯ**

Ключови думи: *круизен флот; круизно корабоплаване; глобална транспортна система; пътнически капацитет; пътнически воден транспорт.*

Резюме: *В статията се разглеждат особеностите на развитието на пътническият воден транспорт в контекста на круизното корабоплаване; характеризира се връзката между класификационните признаци на пътническите кораби в зависимост от района на плаване, начина на предвижване и функционалното предназначение; уточнена е класификацията на пътническият флот в зависимост от характера и принципа на движение, експлоатационна функция, технически характеристики на главния двигател и др.*

Въз основа на анализа на източниците са структурирани средствата за морски и речен транспорт, изясняват се предимствата и недостатъците на водните пътувания. Предимствата включват високо ниво на комфорт, голям обем на еднократно натоварване, възможност за прилагане на различни видове и цели на туризма, пълноценна почивка, пълен набор от животоподдръжка; недостатъците са ниската скорост на движение на превозните средства, високите тарифи, ограничението на мобилност и други.

Анализирани са основните показатели за комфорта на морските и речните круизни лайнери; представена е стандартната класификация на каютите (Cabin class) на круизен моторен кораб. Уточнени са параметрите и позициите на „звездността“ на круизните кораби в съответствие с характеристиките на тяхната класност (standard, premium, luxury). Дадена е сравнителна характеристика на параметрите на лайнери-гиганти на американската компания „Royal Caribbean Cruise Line“.

ВЪВЕДЕНИЕ

Транспортът е един от най-важните компоненти на стопанския комплекс на всяка страна. Той осигурява нормалното функциониране на икономическата дейност, повишаване на ефективността на общественото производство, създава условия за развитие на отрасли като търговията, селското стопанство, леката и тежката промишленост, а също така и сферата на услугите. Водният транспорт с право се счита

за водещ фактор в развитието на съвременния туризъм. Следователно, проучването на неговите особености и характеристики е належащо и актуално.

Голяма е ролята на транспорта за решаване на социални проблеми, осигуряване на делови, културни и туристически пътувания на населението, развитие на културния обмен в рамките на страните и на световно ниво. Целта на тази статия е да анализира особеностите на развитието на пътническият воден транспорт в контекста на круизното корабоплаване, както и да изясни класификацията на съвременните видове плавателни съдове според различни критерии.

1. ОСОБЕНОСТИ НА ВОДНИЯ ТРАНСПОРТ

Водният транспорт е неразделна част от световната транспортна система. “Водният транспорт – морски и речен е вид масов транспорт, който може да превозва голям брой пътници. Развитието на водния транспорт е възможно при наличието на подходящи водни басейни – океани, морета, реки, езера и канали. Обвързаността му със средата, в която се осъществява движението на превозните средства, обуславя и особеностите на неговите технико-икономически и експлоатационни характеристики, в сравнение с останалите видове транспорт” [2, с.60; 3, с.305].

Проблемът за недостатъците и предимствата на водния транспорт в сравнение с другите му видове е изследван от учените В.Г. Герасименко, А.В. Замкова, В. Казанжиева, М. Нешков, И.М. Петров, В.В. Селиванов, Г.Н. Силванская, А.Г. Шибаев и др. [2; 3; 4; 6].

Към преимуществата на водния транспорт учените се отнасят:

- възможност за извършване на масови пътнически превози при висока степен на комфорт и комплексност на обслужването;
- висока пропускателна способност;
- сравнително малки по обем капиталовложения за подготовка на пътя и строителство на пътни съоръжения;
- голямо разнообразие при пътуване по море и различни възможности за приятно прекарване на времето;
- възможност за едновременен превоз на туристите и техните лични или придружаващи ги по време на пътуването превозни средства (автобуси, леки автомобили, мотоциклети, лодки и др.);
- многофункционалност при използването на този вид транспорт в туризма.

Сред недостатъците на водния транспорт:

- ниска скорост на движение на превозните средства;
- неритмичност на превозите и сезонност при експлоатацията на плавателния състав;
- ограничена възможност за осъществяване на превози в пряко съобщение;
- висок относителен дял на разходите за начални и крайни операции;
- сравнително висока себестойност на единица обем превозна работа. [2, с.60-62; 3, с.305-308]

Уязвимостите в пътническите превози по воден транспорт включват също синдрома на „затворено пространство“ и предразположеността на някои пътници към „морска болест“ [4, с.131].

Към предимствата на работата на речния пътнически транспорт учените включват висока товароподемност, ниски разходи за организиране на превозите, а към недостатъците – далечината на превози поради криволиченето на реките, относително ниската скорост на движението, сезонността на работата, ниската натовареност на корабите поради неравномерни дълбочини [6, с.11].

Изследователите отбелязват, че анализиранията преимущества и недостатъци на водния транспорт определят възможностите за неговата ефективна експлоатация на сравнително по-дълги разстояния. Освен това те обуславят и по-слабото проявление на неговите типични транспортни функции [3, с.308].

2. АНАЛИЗ НА КЛАСИФИКАЦИОННИТЕ ПРИЗНАЦИ НА ПЪТНИЧЕСКИЯ ВОДЕН ТРАНСПОРТ

Флотът на водния транспорт е разделен на технически, спомагателен и търговски. Технически кораби извършват работа по почистване и задълбочаване на дъното. Спомагателният флот обслужва транспортни и технически кораби. Търговският флот е предназначен за превоз на пътници и товари.

Според видовете организация на превозите, корабите се разделят на:

- линейни, движещи се по определен маршрут между няколко пристанища по график;

- трампови кораби (*от англ. Tramp – скитник*), които съставляват половината от единиците на световния флот, занимаващи се със свободен превоз на случайни, попътни товари и пътници; тези плавателни съдове не са обвързани с определени географски точки и не са обременени с дългосрочни договори за превоз;

- пътнически кораби и фериботи, които заемат отделна ниша в превози с морския транспорт. Най-често те са линейни [4, с.148].

Според експлоатационната функция корабите, превозващи пътници, се делят на пътнически и товарно-пътнически. Към пътническия воден транспорт се отнасят различни според видове, мощност, капацитет и функционално предназначение транспортни средства. За товарно-пътническите кораби важен показател е товарният капацитет на кораба (обемът на всичките му товарни помещения). Брутен тонаж или бруто-регистрационен тонаж (*брт*) е показателен за мащабите на помещенията на кораба.

В зависимост от задачите и вида на пътническите превози, корабите притежават съответните характеристики, като способност за поддържане на мореходност при различни метеорологични условия, ограничения в района на плаване, възможност за преминаване през Панамския или Суецкия канали (*panamax* и *handymax*), както и отразяване на тяхната автономност, методи на влизане-слизане, данни за скоростта, пътнически капацитет [5].

Традиционните пътнически кораби, в зависимост от техническите характеристики на главния двигател, се делят на параходи (с парно бутална машина), моторни кораби (с двигател с вътрешно горене), турбоходи (с парна турбина), газотурбоходи (с газова турбина); дизел-електроходи, турбоелектроходи (с главен електродвигател, токът от който се подава от генератор, който се връща с дизел или турбина).

Според характера и принципа на движение пътническите кораби се делят на:

- водоизместващи, тоест при плаване те изместват с корпуса си определен обем вода (по време на движение подводната част на плавателния съд е под вода, което не зависи от скоростта);

- гласиращи, тоест плъзгащи се по повърхността на водата (високоскоростни кораби с аерохидродинамични свойства);

- кораби на подводни криле, въздушна възглавница и екраноплани, които се движат над водната повърхност (*табл. 1*).

Средствата за морски пътнически превози според функционалното им предназначение се класифицират, както следва:

- пътнически лайнери от редовни брегови навигационни линии в крайбрежните териториални води на държавата;

- пътнически лайнери на редовни линии на международни рейсове между пристанища на различни държави или между пристанища на една държава, но с влизания в пристанища на чужди държави;
- пътнически лайнери на редовни трансокеански линии;
- круизни кораби (cruise ships), извършващи 5-15-дневни и по-дълги рейсове с влизане в няколко пристанища на различни държави и с краткосрочна (1-2 дни) стоянка;
- фериботи (ferry boats), извършващи редовни товаропътнически превози;
- кораби за превоз на специални категории пътници, например участници във фестивали, олимпиади, изследователи, поклонници special trade passanger ship). Оборудването и експлоатацията им се уреждат от специални изисквания – Special Trade Passanger Ships Agreement;
- високоскоростни плавателни съдове (fast ferry) за пътнически редовни превози: кораби на въздушна възглавница, катамарани, кораби на подводни криле;
- ветроходни кораби, включително учебни и екскурзионни: яхти (ветроходни, платномоторни и други видове);
- круизни и моторни лодки от всякакъв тип;
- специални екскурзионни кораби, включително такива с прозрачно дъно, туристически подводници, морски плаващи хотели (ботели). [2, с.64; 4, с.150; 6, с.68-69].

Таблица 1. Видове и средства за воден транспорт

Вид транспорт	Транспортни средства
Речен транспорт	<ul style="list-style-type: none"> - лодки и кораби от малък флот с механично задвижване, - топлоходи (речни трамваи), - кораби на подводни криле (КПК), - кораби на въздушна възглавница (КВВ), - яхти
Морски транспорт	<ul style="list-style-type: none"> - мегакораби, - лайнери, - пътнически топлоходи, - кораби на подводни криле, - катамарани, - кораби на въздушна възглавница, - екраноплани, - морски и океански яхти

Забележка: Таблицата е съставена по данни от източник [4, с.150; 6, с.69]

Средствата за речни превози включват:

- плавателни съдове от малък флот: катери и яхти, плоскодънни речни плавателни съдове за плитки води, моторни лодки. Първите се използват за индивидуални частни превози и туризъм, вторите – за превоз на пътници по плитки реки и заливи, водохранилища;
- речни фериботни бродове;
- кораби на редовни линии за пътнически превози по плавателни реки;
- круизни речни кораби на чартърни рейсове по плавателни реки, езерни системи и водохранилища;
- специални съдове с прозрачно дъно за разглеждане на подводни обекти;

- кораби за екскурзии и разходки по канали и реки в рамките на градове, населени места, включително рейсови като средство за градско съобщение (речни трамваи) и т.н. (табл. 1).

За речни пътнически превози се използват кораби с парен двигател, двигател с вътрешно горене или с дизелово-електрическо задвижване. Различават се колесни съдове (две гребни колела от страни, обикновено в центъра на корпуса на кораба или едно на кърмата), задвижвани с витло, водоструйни и на въздушна възглавница. За редовни високоскоростни речни превози на пътници се използват кораби на подводни криле тип "Ракета" и с голям капацитет и висока мореходност от класа "Метеор". Отделно се разглеждат ветроходни яхти, лодки от различни видове и пъргави лодки с винтови стационарни и извънбордови мотори, водоструйни двигатели, въздушни витла, както и специални ветроходни съдове за движение по гладкия лед на замръзващи водоеми – буери [6, с.42-43].

3. ХАРАКТЕРИСТИКА НА СЪВРЕМЕННИЯ КРУИЗЕН ФЛОТ

“Съвременните пътнически и специализирани туристически плавателни съдове се характеризират с голямо разнообразие по вид, мощност, конструкция, палубно оборудване и пр. Това позволява използването им в широк диапазон от възможности за практикуване на различни видове круизи: от супер луксозни круизни организирани пътешествия за големи и разнородни по състав групови пътувания до индивидуални пътувания, със специализирани цели и мотиви” [3, с.306-307].

Значителен брой туристи използват малки кораби, които се отнасят до вътрешния воден транспорт. Те включват плавателни средства с пътнически капацитет до 12 души, водоизместимост до 80 регистрови тона, с извънбордов двигател без ограничение на мощността или стационарен, с мощност до 75 к.с. По принцип лодките, яхтите и други подобни плавателни средства, използвани за отдых и пътуване по вода, са малки плавателни съдове.

Един морски круизен лайнер може да побере няколко стотици, дори хиляди пътници, както и множество обслужващ персонал и екипаж. Круизните кораби разполагат с всички условия за пълноценна почивка на пътниците: има ресторанти, кафенета, магазини, кинозали, басейни. По правило круизен кораб се експлоатира около 10 години и веднъж на всеки 6 – 8 години подлежи на реконструкция. Някои от корабите са "плаващи градове" с 15-20 палуби, които могат да превозват няколко хиляди пътници.

Таблица 2. Лайнери-гиганти на американската компания „Royal Caribbean Cruise Line“

Кораб	Година на построяване	Корабо-строителница	Дължина	Ширина	Скорост	Брой пътници	Брой екипаж	Брой палуби
Freedom of the Seas	2006	Aker Finnyards Inc. Turku New Shipyard	339	56	21,6	4370	1360	15
Oasis of the Seas	2009	STX Finland Cruise Oy	360	47	22,6	6880	2200	18
Allure of the Seas	2010	STX Finland Cruise Oy	362	60	22	6400	1690	18
Harmony of the Seas	2016	STX France	362	47,42	22	6780	2100	18
Icon of the Seas	2024	Meyer Turku	365	48,47	22	7600	2350	20

Забележка: Таблицата е съставена по данни от източник [7-8; 10-13]

За речни круизни превози се строят огромни 3-4-палубни комфортни кораби с капацитет 300-400 пътници. Например преди COVID-19 годишният брой на новите круизни кораби, пуснати в експлоатация за европейските реки, достигаше една и половина до две дузини. Така през 2016 г. са пуснати в експлоатация 22 нови круизни кораба, а през 2017 г. – 17. През 2019 г. круизните компании биха получили 24 нови кораба, а през следващите две години – още по 20 [9].

Често се реставрират и възобновяват корабите със старинно съоръжение с оборудване на разкошни салони и каюти, системи за отдих и забавление. Използването на съвременни технологии и механизация на производството позволява значително да се намали времето за строителство, а самите плавателни съдове стават по-удобни и просторни. Речните круизни кораби са не по-малко комфортабелни от морските, въпреки че по правило имат много по-малки размери. В зависимост от предназначението речните плавателни съдове разполагат с големи палубни пространства за пътници (покрити или отворени с места за сядане, а за рейсове с продължителност над 24 часа - също спални каюти за пътници от различни класове и екипаж, душеве). Практически на всички кораби са уредени помещения за общо ползване – ресторанти, бюфети, читални, зали за отдих, тоалетни, различни служебни помещения [4, с.151; 6, с.43].

Основните показатели за комфорта на каютите на круизните лайнери са: броят на стаите в каютата, местоположението на каютата на кораба (по отношение към носа / средата / кърмата на кораба; на различни палуби); изглед от прозорците и други фактори. В зависимост от комфорта каютите се различават по категории, започвайки от най-престижните, разположени на най-високите палуби на кораба и имащи няколко стаи, завършвайки с вътрешни каюти без прозорци или илюминатори.

Съгласно стандартната класификация, класата на каютите (Cabin class) на круизния топлоход се отразява, както следва:

- Premium P-1 (2-3-местно настаняване с всички атрибути на комфорт – две стаи, баня, тоалетна, мини-бар и др.);
- Premium P-2 (2-местно настаняване със същите атрибути на комфорт);
- Standart SI (2-3-местно настаняване с частични удобства);
- Standart S2 (2-4-местно настаняване с частични удобства);
- Economy E (икономична класа с 2-4-6 местно настаняване и частични удобства).

В някои случаи класификацията може да бъде различна.

На съвременните круизни кораби освен традиционни услуги, като басейн, асансьор, кино, видео, ресторант, сауна, солариум, са предвидени волейболни и голф игрища, тенис кортове и др. Круизите съчетават морски и крайбрежен отдих, по-специално, крайбрежни екскурзии. В зависимост от програмата за крайбрежен отдих е обичайно да се разграничават две системи за организиране на круизни пътувания: европейска и американска.

Съвременните круизни кораби също се различават по класа. Световноизвестният годишен наръчник Berlitz Ocean Cruising and Cruise Ship оценява круизните кораби в 400 позиции, групирани в 20 параметъра, включително характеристиките на самия лайнер (възраст, състояние на корпуса, оборудване, размери на откритите палуби и вътрешни помещения), условия за настаняване на пътници (каюти), ресторантьорско обслужване и др. Особено внимание се отделя на факторите, които определят нивото на услугите, предоставяни на пътниците: техническо обезпечаване, пространство на открити палуби и тяхното оборудване, вътрешно оборудване на помещения, декор на интериори, мебели, арт предмети, условия за настаняване на пътниците в каюти, хранене, професионално ниво на обслужващия персонал, качество на развлекателните програми, стил на круизи и др.

Оценките, получени във всички категории се обобщават в крайния рейтинг, въз основа на който на кораба се приписват „звезди“ – от една до шест, както в обикновените хотели, а както и една от трите общи характеристики на класа на кораба standard, premium или luxury. Звездната оценка, разбира се, може да варира от година на година в зависимост от промените, направени в оборудването на кораба или обхвата и качеството на услугите, които се предоставят на него. Колкото по-висока е класа на лайнера, толкова по-голям е броят на естествените материали, предметите на изкуството в неговите интериори, толкова по-качествени ще бъдат приборите за хранене, съдовете, столовата и спалното бельо.

Корабите от класа „стандарт“ са собственост на Carnival Cruises, Royal Caribbean International, Norwegian Cruise Line, Princess Cruises, Thomsons Cruises, Costa Cruises, Star Clipper, Star Cruises, Royal Olympic Cruises, Orient Line и някои други. Круизите на тези оператори са сравнително евтини, но осигуряват прилично ниво на обслужване, широка гама от услуги и забавления на борда.

Групата компании, които разполагат с кораби от класа „премиум“, включва Celebrity Cruises, Holland America Line, Windstar Cruises. Круизите на кораби от тази класа са много по-скъпи, но интериорът, мебелите и дори шезлонгите на палубите на такива кораби са изработени от дърво, докато интериорът на корабите от компания Carnival е украсен с пластмаса и различни заместители.

Корабите от класа «лукс» са най-скъпите и разкошни. Круизи на такива лайнери се предлагат от Crystal Cruises, Cunard Line, Radisson Seven Seas Cruises, The Yachts of Seabourn, Sea Dream Yacht Club. Тяхната отличителна черта е най-добрата гама от услуги и най-високо качество на обслужване [1, с. 115].

По този начин на настоящия етап на развитие пътническият воден транспорт все повече се утвърждава като специализирано звено в системата на туристическо-круизното обслужване и доста активно се използва в туризма. Днес потребителите на услугите му са предимно хора, пътуващи с туристически цели. Същевременно се наблюдава тенденция водният транспорт постепенно да губи типични транспортни функции. Морските и речните лайнери се превръщат в „плаващи градове“ с развлекателно-рекреационна инфраструктура, конкурирайки помежду си относно параметри и комфорт.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] АРЮН О.В. *Организація транспортного обслуговування туристів*. Київ: Альтерпрес, 2008, с. 192.
- [2] ГЕРАСИМЕНКО В.Г., ЗАМКОВА А.В. *Организація транспортних подорожей і перевезень туристів*. Харків: Бурун книга, 2010, 129 с.
- [3] НЕШКОВ М., КАЗАНДЖИЕВА В. *Пътнически агенции и транспорт в туризма*. Варна: Наука и икономика, 2013, 393 с.
- [4] СЕЛИВАНОВ В.В. *Международный морской туризм: основы организации и методология*. Симферополь: ИТ „Ариал“, 2015, 296 с.
- [5] *Съгласно Международната конвенция за безопасност на човешкия живот на море, като пътнически кораби се класифицират кораби с повече от 12 пътнически места*. <https://docs.cntd.ru/document/901765675>
- [6] ШИБАЕВ А.Г., ПЕТРОВ И.М., СИЛЬВАНСКАЯ Г.Н. *Пассажирские перевозки*. Севастополь–Одесса, 2010. <https://studfile.net/preview/5176244/page:3/>
- [7] *Det Norske Veritas*. DNV Exchange - FREEDOM OF THE SEAS. Available from: <https://exchange.dnv.com/Exchange/Main.aspx?EXTTool=Vessel&VesselID=25177>.

- [8] *Icon of the Seas: Itinerary, features, and more*. Available from: <https://www.royalcaribbeanblog.com/icon-of-the-seas>.
- [9] *Kruiz-info* (30.09.2019). Available from: <http://kruiz-info.ru/novosti/otraslevye-novosti/12-rechnye/4988-rossijskaya-palata-sudokhodstva-o-kruiznom-biznese>.
- [10] *Oasis of The Seas*. Available from: https://dgwr.ru/ships/royal_caribbean_oasis_of_the_seas
- [11] *Royal Caribbean*. Available from: <https://www.royalcaribbeanblog.com/2022/10/20/royal-caribbean-reveals-spectacular-design-new-icon-of-the-seas-cruise-ship>.
- [12] *Vessel ALLURE OF THE SEAS*. Available from: <http://exchange.dnv.com/Exchange/Main.aspx?EXTool=Vessel&VesselID=28329>.
- [13] World's largest cruise ship, Harmony of the Seas, sets sail on first sea trial. Available from: <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/11/world-largest-cruise-ship-harmony-of-the-seas-sets-sail-first-sea-trial>.

PASSENGER WATER TRANSPORT AS A SUBJECT OF CRUISE SHIPPING

Yevheniia Kryzhanovska
e.krizhanovska@nvna.eu

Nikola Vaptsarov Naval Academy
Varna, 73 Vasil Drumev str
BULGARIA

Key words: *cruise fleet; cruise shipping; global transportation system; passenger capacity; passenger water transport.*

Abstract: *The article examines the specifics of the development of passenger water transport in the context of cruise shipping; the relationship between the classification features of passenger ships is characterized depending on the area of navigation, the way of movement and the functional purpose; the classification of the passenger fleet was clarified depending on the nature and principle of movement, operational function, technical characteristics of the main engine, etc.*

Based on the analysis of the sources, the means of sea and river transport are structured, the advantages and disadvantages of water travel are clarified. The advantages include a high level of comfort, a large volume of one-time load, the possibility of applying various types and purposes of tourism, a full-fledged rest, a full set of life support; the disadvantages are the low speed of movement of vehicles, high tariffs, limitation of mobility and others.

The main indicators for the comfort of sea and river cruise liners are analyzed; the standard classification of the cabins (Cabin class) of a cruise motor ship is presented. The parameters and positions of the "stardom" of the cruise ships are specified in accordance with the characteristics of their class (standard, premium, luxury). A comparative description of the parameters of giant liners of the American company "Royal Caribbean Cruise Line" is given.